

*Осадчук О., Хмарук Ю.В.,
Національний університет "Острозька академія"*

ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

У даній статті проаналізовано особливості формування доходів Державного бюджету України, динаміку основних бюджетоутворюючих податків, а також визначено пропозиції щодо вдосконалення формування доходів Державного бюджету України.

Державні фінанси, і насамперед система державних бюджетів держави, в умовах переходу до ринку є одним із найдієвіших інструментів впливу на темпи та пропорції розвитку економіки та соціальної сфери. Сьогодні в Україні питання бюджету та надійного управління ним належить до найгостріших як в економічному та соціальному, так і в політичному контексті, оскільки фінансовий потенціал і реального, і фінансового секторів економіки, як і доходи громадян та держави є суттєво обмежені, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Теоретичним проблемам становлення та розвитку бюджетної системи України і їх впливу на соціально – економічний розвиток України присвячені численні роботи вітчизняних вчених-економістів. Серед них слід відзначити дослідження Єпіфанова А.О., Карліна М.І., Куровського С.Н., Лук'яненко І.Г., Пасічника Ю.В., Семчик О., Юрія С.І., Романенко О. Р., Опаріна В.М., Василика О.Д. У працях цих вчених закладено теоретичні основи бюджетної політики, визначено її економічний ефект та аналізуються її особливості на різних етапах розвитку української економіки. Проте дана сфера потребує детальніших досліджень, зокрема що стосується її практичних аспектів.

Метою даної роботи є визначення пропозицій щодо вдосконалення формування доходів Державного бюджету України на основі вивчення практичних та теоретичних аспектів досліджуваної проблематики.

Основна частка державних доходів формується за рахунок

доходів Державного бюджету, які включають податкові надходження, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, трансферти. Дослідження проблем формування доходної частини Державного бюджету України викликає інтерес, насамперед тому, що саме бюджет характеризує рівень економічного розвитку країни, і завдяки правильному здійсненню бюджетного процесу забезпечується економічна і соціальна стабільність та належний життєвий рівень населення [5, с. 62].

На рівень доходів Державного бюджету впливають зовнішні та внутрішні фактори. Вони можуть мати економічне, соціальне, політичне, національне спрямування. Економічний фактор є найбільш вагомих і включає такі чинники:

внутрішні економічні чинники:

- рівень податкових ставок;
- рівень банківського процента;
- рівень податкоспроможності населення;
- об'єкти приватизації;
- рівень ВВП;
- курс національної валюти;
- рівень інфляції;
- внутрішній державний борг.

зовнішні економічні чинники:

- зовнішній державний борг;
- рівень інтеграції у зовнішньоекономічний простір;
- рівень цін на енергоносії;
- сальдо торговельного балансу;
- рівень зовнішньої фінансової допомоги від іноземних держав, міжнародних фінансових організацій.

На основі даних таблиці 1 розглянемо виконання доходної частини Державного бюджету України (далі ДБУ) за 2004–2006 роки.

Згідно таблиці 1, спостерігається позитивна тенденція зростання розміру доходної частини ДБУ. Загальна сума доходів ДБУ за 2004 рік становила 70,34 млрд. грн., що на 7,9 % більше ніж було заплановано Законом України “Про Державний бюджет України на 2004 рік”. Серед факторів, що мали негативний вплив на стан виконання Закону України “Про Державний бюджет на 2004 рік” варто відзначити несвоєчасну розробку та затвердження Кабінетом Міністрів України окремих нормативно – правових актів із справляння платежів до бюджету.

Водночас державний бюджет несе постійні втрати надходжень внаслідок недієвого механізму управління державним майном та неефективного використання державних природних ресурсів державного значення.

*Таблиця 1.
Динаміка доходів Державного бюджету України
у 2004 – 2006 роках*

Роки	Затверджено ВРУ розмір доходів зі змінами, млрд. грн.	Надійшло доходів, млрд. грн.	Виконання плану надходження доходів, %	Частка доходів у ВВП, %	Темп росту, %		Абсолютна зміна, млрд. грн.	
					2005/2004	2006/2005	2005-2004	2006-2005
2004	65,19	70,34	107,9	20,4	149,6	126,8	4,85	28,27
2005	106,13	10,52	99,1	23,8				
2006	127,52	133,46	104,7	24,8				

Однією з основних недоліків бюджетної системи України є відсутність довгострокового та короткострокового бюджетного планування, що і стало однією з основних причин недовиконання плану надходжень до бюджету у 2005 році у сумі 0,933 млрд. грн., що становить 0,9 % від плану (див. табл. 1).

Законом України “Про Державний бюджет України на 2006 рік з врахуванням внесених змін, доходна частина державного бюджету затверджена у обсязі 127,52 млрд. грн. Станом на 1.01.2007 до Державного бюджету надійшло доходів на суму 133,46 млрд. грн., що становить 104,7 % річних призначень. Щодо темпу росту доходів, то у 2006 році їх обсяг був на 26,8 % більше ніж минулого року. Виконанню плану доходів ДБУ у 2006 році вдалося досягти завдяки ряду чинників як зовнішньо-

го так і внутрішнього характеру. По – перше, на початку своєї діяльності, в серпні минулого року, Уряд зіткнувся з низкою таких проблем, що потребували негайного вирішення: низькі темпи зростання ВВП, розбалансований бюджет із порушеними пропорціями, зниження фінансових результатів підприємств, уповільнення інвестиційної активності, різке погіршення зовнішньоторговельного балансу. Але за менш ніж півроку вдалося відновити макроекономічну стабільність та тенденції економічного зростання.

Щодо динаміки найважливіших складових доходів ДБУ у 2004-2006 роках варто зазначити, що разом податкові та неподаткові надходження забезпечили близько 93 – 95 % усіх надходжень до бюджету, проте частка останніх помітно скорочується. У 2005 році порівняно з 2004 роком на 66 % зріс обсяг податкових надходжень, зокрема податку на додану вартість за 2005 рік надійшло 33,8 млрд.грн, що становить 33,2 % від обсягу доходів бюджету. Порівняно з 2004 надходження збільшилися вдвічі (на 17,1 млрд.грн), що було забезпечено скасуванням податкових пільг та вжиття заходів по боротьбі з ухилення від сплати податків завдяки реалізації державної програми “Контрабанда – СТОП”. У 2005 році вдалося значно поліпшити ситуацію з відшкодуванням ПДВ – до повного погашення цих заборгованостей на кінець року, окрім тих, що залишаються неузгодженими та знаходяться у судових справах. У 2006 році надходження від сплати ПДВ зросли порівняно з 2005 роком у 1,5 раза, що становить 16,6 млрд.грн. Питома вага ПДВ у доходах становила 37,84 %.

У 2005 році порівняно з 2004 роком збільшився обсяг надходжень від сплати податку на прибуток підприємств на 45,2 %, що у абсолютному вимірі складає 7,25 млрд.грн. Виконання плану надходжень цього податку було перевиконано на 4,5 % а його питома вага у доходах бюджету становила 22,1 %. Щодо 2006 року, то темп росту податку на прибуток підприємств був не такий високий порівняно з 2005 роком і становив 11,1 %, через це не було виконано плану надходження даного податку до бюджету у розмірі 0,7 %, а його частка скоротилася до 19,4 %.

Щодо акцизного збору, то у 2005 році цього податку надійшло на 18,3 % більше ніж попереднього року, не виконання плану надходжень від сплати даного доходу спостерігається ще з 2004 року, коли недоотримано було 1,2 %, відповідно у 2005

та 2006 році відхилення від плану становило відповідно 6,1 % та 18,4 %. Частка акцизного збору зменшилася з 9,5 % у 2004 році до 6,4 % у 2006 році.

Отже, найбільш важливим елементом формування доходів залишаються такі непрямі податки як ПДВ та акцизний збір, питома вага яких у доходах Державного бюджету у 2004 – 2006 роках становила всередньому 31,2 % та 7,8 % відповідно, а серед прямих податків – податок на прибуток підприємств, частка якого всередньому становила 21,4 % (див. рис. 1).

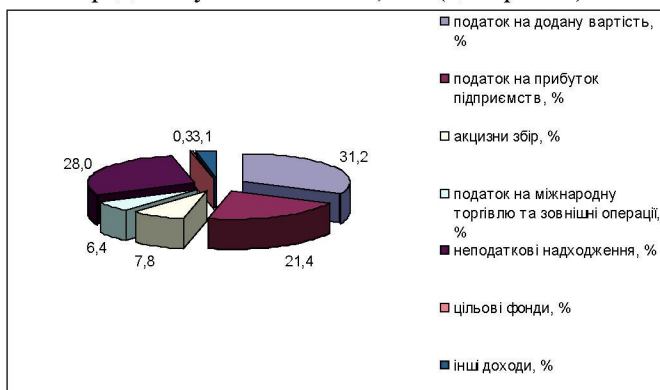

Рис. 1. Середня частка окремих елементів у структуру Державного бюджету України у 2004-2006 роках

Характеризуючи динаміку неподаткових надходжень, варто зазначити, що їх розмір зріс у 2004 році порівняно з 2006 та всередньому склав 28 %, характерним також було недовиконання плану неподаткових надходжень до бюджету.

Серед найбільш вагомих негативних факторів, вплив якого відчуває кожна країна, є тіньова економіка, яка здійснює безпосередній прямий вплив на систему макроекономічних показників, призводить до зростання податкового тягаря у легальному секторі, звуження фіскальної бази, необхідної для формування дохідної частини бюджету та виконання державою своїх функцій. Тому важливим завданням держави є впровадження заходів щодо зменшення цього явища у економічному житті країни [2, с. 68].

За розрахунками Держкомстату України, здійсненими на основі міжнародних стандартів, рівень тіньової економіки в Україні становив: у 2001 році – 16,3 % ВВП, у 2002 році – 17,7

%, у 2003 році – 17,2 %, у 2004 році – 18,9 %, у 2005 році – 18,1 %. Міністерством внутрішніх справ в 2005 році виявлено 45,1 тис. економічних злочинів, з яких більше половини – тяжкі та особливо тяжкі. Найбільш криміналізованими були бюджетна сфера, де викрито 8,6 тис. злочинів; агропромисловий комплекс – 5,9 тис.; паливно-енергетичний комплекс – 4,1 тис.; сфера приватизації – 3,5 тис. злочинів. У сфері господарської діяльності виявлено 9 тис. злочинів (на 4,2 % більше ніж у 2004р.), у тому числі 374 злочини, пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом; 835 – із шахрайством з фінансовими ресурсами; 233 – з фіктивним підприємництвом. У скоєнні злочинів викрито понад 1,4 тис. службових осіб органів влади.

Частина авторитетних вітчизняних економістів притримується ідеї запровадження на певний період політики амністії по відношенню до тіньового капіталу некримінального походження через відкриття йому шляхів для легального інвестування. На їх думку, виведення на „світло” тіньових капіталів сприятиме вагомому збільшенню національного інвестиційного потенціалу, матиме значний позитивний ефект для бюджетної сфери, слугуватиме зміцненню довгострокової стабільності та зорієнтованості національної економіки на стратегічний розвиток і зростання.

Україна знаходиться на новому етапі свого розвитку, який потребує відчутного збільшення абсолютного обсягу бюджетних видатків з метою фінансування цілей реалізації соціальних програм, державного будівництва та соціально-економічного розвитку. Тому особливо важливим на даному етапі є як безпосереднє наповнення бюджету держави завдяки послідовній політиці оптимізації податкового навантаження контроль за даними процесами з метою недопущення порушень та зростання необгрунтованого податкового навантаження. Зокрема першочерговим на даному етапі розвитку економіки України є:

- створення умов для формування сприятливого інституційного середовища оподаткування шляхом забезпечення детальної законодавчої регламентації всіх аспектів податкових правовідносин з метою запобігання вирішенню спірних питань на розсуд контролюючих органів;

- вдосконалення структури системи оподаткування шляхом збільшення частки місцевих податків і зборів у структурі дохо-

дів місцевих бюджетів, поступового зменшення частки податку на прибуток підприємств і збільшення частки податку з доходів фізичних осіб у структурі податкових надходжень; скасування неефективних (затратних) податків і зборів;

– проведення реформування системи податків і зборів (обов'язкових платежів), зокрема щодо податку на прибуток підприємств, то необхідно усунути розбіжності між нормами Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” і положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку; поетапного знизити ставку податку до 20 відсотків; забезпечити стимулюючу роль податкової амортизації в оновленні основних фондів шляхом застосування принципу “прискорена амортизація” до пріоритетних інноваційних технологій; стимулювати інвестиційну діяльність шляхом запровадження інвестиційно-інноваційного податкового кредиту з податку на прибуток підприємств для всіх суб'єктів господарювання, що здійснюють кваліфіковане інвестування інноваційного спрямування. Щодо податку на додану вартість, необхідно забезпечити бюджетне відшкодування даного податку за результатами двох звітних періодів платникам податку, що здійснюють систематичні поставки на експорт, мають значні інвестиційні витрати, провадять діяльність, пов'язану із сезонною закупівлею товарів. Необхідно також вжити заходів щодо поступового наближення механізму справляння акцизного збору до вимог законодавства ЄС; сформувати ефективну систему акцизних податків з використанням економічно обґрунтованого рівня і структури ставок; поступово збільшити частку акцизу в ціні реалізованих підакцизних товарів шляхом підвищення ставок акцизного збору на лікєро-горілчані, тютюнові вироби тощо, а також встановити поступово збільшення мінімального податкового зобов'язання із сплати акцизного збору в твердій сумі з одиниці реалізованої продукції; збільшити частку акцизного збору в дохідній частині бюджету та посилити його регулюючий впливу на ціноутворення на ринку товарів, шкідливих для здоров'я населення, з метою зменшення їх обсягу споживання;

– диференціація ставок податків, зокрема ставку податку на додану вартість затвердити в залежності від галузі економіки, що дасть змогу галузям з виробництвом високої доданої вартості не втрачати її, а варто встановити застосування нульової ставки податку виключно при здійсненні експортних операцій та недопущення її застосування при здійсненні операцій на митній тери-

торії України. Щодо податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств, то доцільно було б ввести систему пільг при сплаті даних податків, використовуючи при цьому досвід зарубіжних країн, зокрема, Великобританії та Франції [1].

Отже, мобілізуючи доходи до бюджету, держава впливає на фінансові можливості господарських структур і громадян за допомогою об'єктів оподаткування, ставок податків, пільг при оподаткуванні тощо. В сучасних умовах питання оптимізації складу та структури бюджетних доходів, раціоналізації бюджетного процесу, забезпечення ефективної діяльності усіх органів влади, що наділені бюджетними повноваженнями набуває особливого значення, зокрема тому, що Державний бюджет нашої держави значно менший за обсягом за бюджети окремих європейських країн, що за територією поступаються Україні. Нинішня українська бюджетна практика багато в чому продовжує ґрунтуватися на засадах адміністративно-командної економіки, про що свідчить відсутність реального бюджетного планування на довгостроковий та середньостроковий період. Для покращення системи формування доходів Державного бюджету України важливим є вивчення як позитивного так негативного зарубіжного досвіду у даній сфері, оскільки бюджетні системи розвинутих країн світу сьогодні є сформованим динамічним механізмом, який дає змогу вирішувати основні соціально-економічні завдання держави. Доходи їх державних бюджетів формуються в основному за рахунок податкових надходжень [4, с. 519]. Та на відміну від України ставки на них є значно диференційованими, що своїм наслідком має значний позитивний ефект.

Список використаних джерел:

1. Проект Податкового кодексу // <http://www.sta.gov.ua>
2. Дяченко Я. Я. Детінізація економіки у системі макроекономічного регулювання // *Фінанси України*. – 2006. – №2. – С. 68-77.
3. Куровский С.Н. Нові шляхи наповнення доходної частини державного бюджету України // *Наукові праці НДФІ*. – 2004. – № 1-2. – С.27-29.
4. Пасічник Ю.В., Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. – 2-ге вид. перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2003. – 523 с.